

Muhterem Başkan, saygı değer misafirler!

Önce hazirûnu selamlar, bu sempozyumu düzenleyen Diyanet İşleri Başkanlığımız Mushafları inceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığına teşekkür ederim. Sayın Dr. Murat Akkuş tarafından hazırlanan “*İbnü'l-Cezeri'de İndirac Usûlü*” adlı tebliğin müzakeresini yapmak üzere huzurlarınızdayım. Sayın hocamızın tebliğinin önemli ve değerli olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü bu indirac konusu Kıraat ilmiyle meşgul olan her kıraât ehlinin ilgi alanına girmektedir. Bu konu bütün kıraât ehlini ilgilendiren bir konudur. Sayın hocamızı bu çalışma sından dolayı tebrik ediyorum.

Ancak üzerinde durulması gereken birtakım noktaları da bu vesile ile dile getirmek istiyorum. Tebliğ, giriş ve üç ana başlıktan oluşmaktadır.

Giriş: Tebliğde, Kıraât ilminin tanımı ve bir kısım tarihi bilgiler sunulmuş, kıraatlerle ilgili çalışmalara, kıraâtlerle ilgili ilk eser yazarlanlara ve bu ilmin gelişmesine katkı sağlayan âlimlerden bir kısmına yer verilmiş, özellikle İmam Cezeriden bahs edilmiş, Kıraât okutacak hoca ve okuyacak öğrencide bulunması gereken özelliklere, kıraâte ait bazı metot, terim ve usullere değinilen bir GİRİŞ yapılmıştır.

Tebliğ Üç Ana Başlıktan Oluşmaktadır:

1. Bölüm: Kıraâtlerde İnfirad ve İndirac Usulleri
2. Bölüm: İbnü'l-Cezeride İndirac
3. Bölüm: İndirâcda Uyulması Gereken Şartlar

Tebliğle İlgili mülahazalarım şu şekildedir:

İmlâ, dizgi ve içerikle ilgili göze çarpanlar. Sayfa 21 de "Bezzî'den önce Kunbül" yerine Kunbül den önce Bezzî, yine aynı sayfada "Kurrânın" yerine Kuranın ifadeleri kullanılmış.

Birinci Bölüm: Kıraâtlerde İnfirad ve İndirac Usulü

1. 1. İnfirad usulü, tebliğde işlenmiş ancak Tebliğ (s.8) de İnfirad okuyuş usulüne örnek olarak iki bilgiyi paylaşmak istiyorum denmiş. Birincisi dünya ülkelerinin genelinde İmam Asım (ö.127/745) kıraatinin Hafs (ö.180/796) rivayeti üzererine kur'an infiradî olarak hem okunmakta hemde ezberlenmektedir, deniyor. Bu örnek tebliğde işlenen konuya kısmen

---

¹ *Diyanet işleri başkanlığı haseki dini yüksek ihtisas merkezi*

örnektir. Çünkü konumuz kıraât ilminin ahzinde uygulanan eğitimde infirad ve indirac usulü meselesidir. Hafsın tek bir rivayetinin bir hatimle okunuyor olması kısmi bir infirattır. Hafsın her bir rivayeti ayrı ayrı hatimlerle okunmuş olsa o takdirde hafsa ait olan okuyuş farklılıklarının tamamı infiradî olarak ahzedilmiş olur. Bunun için infirad, her bir kıraât imamının her bir ravisinin her bir rivayetiyle ayrı ayrı hatimlerle kıraat imamlarına ait olan kıraât farklılıklarını ahzetmektir.

Ayrıca tebliğin aynı sayfasında ikinci bir örnek verilip ve hocaların isimleri zikredilerek "hocalarımız tarafından hicri 5. Asra kadar infiradî kıraât okutulduğunun bir göstergesi olarak Bakara Suresinin ilk 37 ayetini İbn kesir kıraatine göre bizlere okutmuşlardır, deniyor. Bu usül yalnız bahsi geçen saygı değer hocalarımıza has bir usul olmayıp ülkemizde okutulan hem Mısır ve hemde İstanbul tarikinde uygulana gelen bir usüldür.

1. 2. **İndirac usulü**, kıraât eğitimi asırlarca devam edip gelen bir eğitimidir. Bu eğitim uzun soluklu olup insan hayatından 10-15 yıl gibi uzun bir zamanı alması ve daha başka sebeplerden dolayı zaman içerisinde bu ilme rağbet azalmış hicri 5. Asra geldiğinde o günün uleması buna çözüm olması için zamandan tasarruf edebilmek ve yeniden bu ilme rağbet kazandırabilmek için cem/indirac usulü dediğimiz bir usul geliştirmişlerdir.

Günümüzde, indirac usulünü okumak için önce infirad usulü ile her ravi ve her imam için hatimleri yapıp tamamlamadıkça indirac usulü okunamaz diye ısrarla ifade edenler ve tebliğde de ifade edildiği gibi birçok kitaptan kaynaklar gösterirler. Malumdur aki alışılmış bir usulün yerine ikame edilmek istenen her yeni usule karşı çıkanlar her zaman var olmuştur. Kıraatlerde indiraca geçilirken de bu durum kendini göstermiştir. Ancak zaman içerisinde vakia, indirac hicri 5. Asırdan itibaren uygulana gelmiştir. Bu gün hala bütün raviler ve imamların her biri için infiraden hatimler yapmadıkça indiraca geçilemez diye ısrarcı olmanın bir anlamı yoktur. Çünkü zamandan tasarruf edip yeniden rağbetini artırmak için indirac diye bir usul geliştiriliyor ve ona geçebilmek için önce infiradi olarak bütün hatimleri yapacaksınız ve ondan sonra indirac diyeceksiniz. Bunun rağbeti artıracak ve zamandan tasarruf denecek tarafı neresidir. Aksine infiraden bitirmekte zorlanılan bu işe bir de cem/indirac yükü ve zamanı ilave edilmiş olmuyor mu? Kitaplarda ve tebliğde bahs edilen infirat ile birçok hatim yapılırdı ifadeleri daha çok indirac usulü oluşturulmadan önceki tutumu ifade etmektedir. İndirac usulünün ihdasından sonra da bu tutumunu sürdürenler olsa da tebliğin 7. ve 10. Sayfasında Şatibi'nin damadı'nın kıraât okuma örneği, yine tebliğin 8. ve 10. Sayfasında İbnü'l-Cezeri'nin, hocası İbnü'l-Lebbân'dan indirac usulüyle kıraât tahsil ettiği ve daha birçok örnek vermek mümkündür.

Burda önemli olan okuyacak olan şahsın infıradı ve indiracı hocasından öğrenmiş olmasıdır. Bir şahıs infırad ve indiracı muteber bir hocadan öğrenmiş ve cem/indirac olarak okumak istiyorsa artık ona infırad teklif olunmaz onun bu seviyeye ulaştığı bilinir ve cem yapmasına izin verilir. Bu konuya örnek olarak şu zatlar zikredilebilir. eş-Şeyh Ali ed-Dîvanî dimeşk'a gelerek Teysir ve Şatibiyye'nin muhtavasıyla eş-Şeyh İbrahim el-İskenderiye'ye bir hatimde cem ederek okuyor. İrak'tan mısır'a gelen eş-Şeyh Necmü'd-din eş-Şeyh Tekiyyü'd-din b.es-Saiğ'e Cem usulü ile okumuştur. Cezeri, hocamız ebu Muhammed es-Salar Teysir, Şatibiyye ve unvan'ın muhtavasıyla keza eş-Şeyh Tekiyyü'd-din b. es-Saiğ'e bir hatimde okudu diyor.² Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bu konuda esas olan meleke meselesidir. İmam, Ravi, kıraat ve rivayet gibi farkları anlayabilecek melekeyi talebeye kazandıracak, kavratacak kadar infırad usulü okutup ondan sonra indirac/cem usulü okunabilir. Ülkemizde Mısır tariki ve İstanbul tariki olarak okutulan her iki tarikte uygulama böyledir.

İkinci Bölüm: İbnü'l-Cezeri'de İndirac

Tebliğde İndirac Usulü Şöyle Sıralanmıştır:

İbnü'l-Cezeri'de İndirac:

2. 1. Harfte cem/indirac (الجمع بالحرف) Mısırlıların usulü
2. 2. vakfta cem/indirac (الجمع بالوقف) Şamlıların usulü
2. 3. İbn Cezerî'nin Usulü
2. 4. Ayette cem/indirac (الجمع بالآية)

Bu 4 cem metoduna ilave olarak bazı kaynaklar 2 metot daha vermektedirler.

1. Tervâfukta cem/indirac (الجمع بالتوافق)
2. Tenasüble cem/indirac (الجمع بالتناسب) şeklinde verilmiştir.

Burada birkaç hususa işaret etmek istiyorum:

Birinci işaret etmek istediğim husus: Bu zikredilen maddeler; **İbnü'l-Cezeri'de İndirac** başlığının maddeleri olamaz. Burada önce kıraatte indirac çeşitlerini ifade edip o çeşitlerden birisi olan **İbnü'l-Cezeride İndirac** başlığı tebliğde yeri geldiğinde işlenmelidir. **İbnü'l-Cezeri'de İndirac** başlığı Yerine **Kıraâtlerde İndirac** başlığı altında olmalı ve sıralama şöyle yapılmalıdır.

Kıraâtlerde İndirac:

---

² İbnü'l-Cezeri, en-Neşr, 2: 196.

2. 1. Harfte cem/indirac (الجمع بالحرف)
2. 2. vakıfta cem/indirac (الجمع بالوقف)
  - a) Şamlıların usulü
  - b) İbn Cezerî'nin Usulü
  - c) Ayette cem/indirac (الجمع بالآية)

İster Şamlıların usulü isterse Cezerinin usulü isterse ayetle cem usulü olsun bunların hepsi vakıfla cemdirdir.

Bu mezkûr cem metotlarına bazı kaynaklar, Tenasüble cem/indirac (الجمع بالتناسب) diye bir metot daha ilave olarak vermektedirler şeklinde ifade edilmelidir.

İkinci işaret etmek istediğim husus: Tebliğ (s. 17) de İndirac usulünde verilen cem/indirac metotlarına ilave olarak bazı kaynaklar 2 metot daha vermektedir; Tevâfukta cem/indirac (الجمع بالتوافق) ve tenâsübte cem/indirac (الجمع بالتناسب) diye iki usulden daha bahs edilmiştir deniyor. *Muhtesaru'l-İ'barâti li Mu'cemi Mustalahâti'l-Kıraâti* isimli eserin 54. Sayfasında verilen, Tevâfukta cem/indirac (الجمع بالتوافق) usulü Cezerinin uyguladığı usulün aynısıdır. Farklı bir usul olmayıp, faklı bir isimle kullanılmıştır. Bu nedenle yalnızca Tenâsübte cem/indirac (الجمع بالتناسب) denmesi yeterlidir.

Üçüncü işaret etmek istediğim husus: Cem/indirac meselesinde, Cemu'l-Cemî' ve Cemu'l Cumû' nedir? Diye bir tesbitte bulunmamız lazım:

1. Cemu'l-Cemî': Bir Kıraât imamının her bir ravisinin tek tek yaptıkları hatimleri, bir hatimde birleştirerek okumaya Cemu'l-Cemî' (جَمْعُ الْجَمِيعِ) denir. Burada yapılan, bir imamın kıraâti bir ravînin bir rivayetiyle tek olarak bir hatim, tekrar o ravînin diğer rivayetiyle de bir hatim edilir ve yine aynı imamın ikinci ravisinin bir veya iki rivayetiyle teker teker hatim edilir. Örneğin: Bir imamın kıraâti iki veya üç veya dört hatimde ikmal edilirse her ravinin rivayetiyle olan bu dört hatmi, tek bir hatimde toplamak o imamın kıraâtlerini tamamen cem' etmiş olur ve O İmama nisbetle buna Cemu'l-Cemî' (جَمْعُ الْجَمِيعِ) denir.

2. Cemu'l Cumu': (جَمْعُ الْجُمُوعِ) Kıraâti seba' veya kıraâti aşere'ye ait, Ravilerin ve imamların okuma farklılıklarını tek bir hatimde toplayarak okumaktır.³ Diğer bir ifade ile imamların herbiri için yapılmış olan Cemu'l-Cemî' (جَمْعُ الْجَمِيعِ)'i tek bir hatimde toplayıp okumaya Cemu'l Cumu': (جَمْعُ الْجُمُوعِ) denir. Cemu'l Cumu', ister mısırlıların yaptığı harfle cem isterse şamlıların yaptığı vakfla cem isterse cezerinin bu iki usulü birleştirerek geliştirdiği vakfla cem olsun bu üç usulün üçünde de Cemu'l Cumu' söz konusu olup yalnız Cezerinin usulüne ait değildir. Cemu'l Cumu' kıraâti seba' aşere ve daha fazlası için olabilir. Yani karrâti

³ Ebu bekir Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. el-Cezerî, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, (Beyrut, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye 1418/1997) 164.

seba'yı bir hatimle, kıra'ati aşereyi bir hatimle veya daha fazlasını (İbn Muhaysin, A'meş, Hasan Basri ve başkalarını) bir hatimle okumaya cemu'l-Cumu' denir. Ancak Şamlılarla Cezerinin usulü arasındaki fark; Şamlılar farklı olan her bir vecih için ayette başladıkları yere/başa çıkarlar. Cezerinin usulünde ise her vecihte başa gitmeyip birinci vecihle uyuşanları birlikte çıkarıp sonra farklı olan vecihleri başa gitmeden (يَعْطِفُ أَقْرَبًا بِهِ فَأَقْرَبًا) kuralı ile sona en yakın olanı/olanları çıkarmak şeklinde bir sıralama ile okumaktır.

kurallı: يَعْطِفُ أَقْرَبًا بِهِ okunan'a en yakın olanı atfeder, فَأَقْرَبًا onun peşinden yine okunana en yakın olanı atfeder. أَقْرَبُ فَأَقْرَبُ kaidesiyle olur demektir.

Tebliğ (s. 16,17) de "Ayette cem/indirac uygulaması yapılırken vecihlerin karışmaması ve terkipten/birleştirmeden uzak olması hedeflenir. Ancak ayette cem/indirac metodunda bir düzenleme olmasına rağmen bir yerde vakıf yapılmaması ve uzun bir okumadan sonra da ibtidanın güzel olmaması, ilgili usulün eksikleri olarak zikredilebilir." Şeklinde ki tercümenin "uzak olması hedeflenir" sözünden sonra şu şekilde olmalıdır; bu (ayetle cem) bundan (vecihlerin karışması ve terkipten) onları halas etmez/kurtarmaz. Çünkü bazı ayet vardır ki üzerinde vakıf tamam olmaz ve maba'dinden de ibtida güzel olmaz. Örneğin ﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ﴾ (4) burada ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ (5) de mana tamam olmadığından vakfı tam olmaz ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ (5) ayetinden ibtida etmek de hüsnü ibtida olmaz demek istenmiştir.

3. Bölüm İndirâcda Uyulması Gereken Şartlar

3. 1. Riâyetü'l-Vakf
3. 2. Riâyetü'l-İbtida
3. 3. Hüsnü'l-Edâ
3. 4. Ademü't-Terkîb
3. 5. . Riâyetü't-Tertîb
3. 6. Muzaf ve muzafun ileyi birbirinden ayırmamak
3. 7. Sıfatla mevsuf arasında durmamak

Bu son iki madde Cemle/indirac la alaklı şartlardan değil vakf ve ibtida ile ilgili olup infirad okuyanda riayet etmesi gereken hususlardandır.

Sonuç olarak; İnfirad ve indirac usullerinden isteyen kimseler kıraatleri infirad veya indirac usulü ile ahzedip okuyabilirler buna bir mani yoktur. Tebliğin kitaplaştırılması için henüz zaman

var, tebliğde verilmek istenen Cem/indirac usulünün arz etmeye çalıştığım doğrultuda düzenlendikten sonra basılması çok daha yerinde bir hizmet olacaktır kanaetinde olduğumu yüce heyetinize arzeder ve teşekkürlerimi sunarım.